

УДК 373.2.091:793.7

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРЕДМЕТНО-ІГРОВОГО СЕРЕДОВИЩА ДНЗ

Новик І.М., Онянова Т.В.

Педагогічний інститут
Київського університету імені Бориса Грінченка

У статті визначено сутність та ознаки предметно-ігрового середовища у ДНЗ; з'ясовано особливості його правильної організації та досліджено роль гри на розвиток дитини дошкільного віку.

Ключові слова: гра, предметно-ігрове середовище, розвиток, дошкільник.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку освіти дошкільні навчальні заклади функціонують і розвиваються в умовах нестабільної соціально-економічної й освітньої ситуації. І це не може не вплинути на розвиток їх предметно-розвивального середовища, зокрема, ігрового як частини освітнього процесу. Педагогічна громадськість усвідомлює необхідність змін у навчально-виховному процесі ДНЗ. Тому пошуки шляхів удосконалення й підвищення його ефективності тісно пов'язані з розробкою предметно-середовищних моделей організації педагогічної взаємодії з дітьми в умовах ДНЗ.

Вважаємо за необхідне зазначити, що різноманітні освітні програми навчання і виховання дітей дошкільного віку дають рекомендації щодо предметного оснащення освітнього процесу, однак загалом вони пов'язані із спеціально організованими заняттями. Однак для дітей дошкільного віку не менш важлива спільна ігрова діяльність і самостійна гра, яка забезпечує всебічний розвиток дітей дошкільного віку. Сьогодні педагог має труднощі у підборі розвивального ігрового матеріалу, а це в свою чергу пов'язано з неготовністю вихователя проектувати предметно-ігрове середовище [4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науково-психологічні основи організації предметно-ігрового середовища як невід'ємної частини дошкільної освіти розкрито у наукових розвідках таких учених кінця XIX – першої половини XX століття, як: Л. Виготського, О. Запорожця, Д. Ельконіна, О. Леонтєва, С. Рубінштейна, а також сучасників, зокрема: О. Вісангірієва, Н. Гринявичене, К. Карасьова, Г. Лаврентєва, Л. Лохвицька, І. Новик, С. Новоселова, Т. Піроженко та ін. Вплив соціального середовища на розвиток особистості досліджували такі вчені-класики як, Л. Виготський, Л. Буєва, Л. Леонтєв, З. Фрейд та сучасні вчені Ю. Волков, М. Гусєв, О. Кононко.

Аналіз досліджень, проведених науковцями, психолого-педагогічних і методичних джерел дає змогу дійти висновку, що проблема формування предметно-ігрового середовища дошкільного навчального закладу – це простір життєдіяльності дитини, тому воно повинне мати якості інтерактивності для всебічного розвитку дитини.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується означена стаття. Як засвідчив проведений аналіз наукових джерел, проблема формування предметно-ігрового середовища ДНЗ не знайшла належного науково-теоретичного та практичного вивчення. З огляду на зазначене, метою статті є розкриття психолого-педагогічних особливос-

тей формування сучасного предметно-ігрового середовища ДНЗ.

Виклад основного матеріалу. Предметно-ігрове середовище є однією із складових розвивального середовища дошкільного навчального закладу. Сучасний філософський погляд на предметно-ігрове середовище полягає у розумінні його як сукупності предметів, що являють собою наочно сприйману форму існування культури, у яких відбитий досвід, знання, смаки, потреби багатьох поколінь. З точки зору психології, предметно-ігрове середовище є полем соціально-культурної діяльності, сферою передачі й закріплення соціального досвіду, культури й субкультури, розвитку творчості дитини. Зауважимо, що середовище ДНЗ виконує інформаційну функцію, таким чином кожен предмет несе певні відомості про оточуючий світ, що стає засобом передачі соціального досвіду.

Зосередимо увагу на тому, що формування предметно-ігрового середовища у ДНЗ вимагає орієнтації на концепцію цілісного розвитку дошкільника, що охоплює:

- «послідовну зміну предметно-ігрового середовища відповідно до віку дітей;
- урахування статевих особливостей і переваг, інтересів дітей;
- спрямованість на всебічний розвиток дитини;
- стимулювання творчих задумів та індивідуальних творчих проявів дітей» [7, с. 46].

Предметно-ігрове середовище «доцільно заповнювати речами, якими сміло можна маніпулювати: розгорнути, відкрити, використати для гри чи іншої діяльності. Дитина повинна мати змогу обстежувати, досліджувати, експериментувати» [1, с. 44].

Підтримуємо думку І. Роговик, про те, що у сучасних гуманістичних теоріях і практиках дошкільного виховання існує низка класифікацій предметно-ігрового середовища, але всі вони дотримуються важливого правила: незаповнене й безбарвне предметно ігрове середовище справляє на дітей негативний вплив, гальмує розвиток особистості. Перенасичене предметне середовище так само погано впливає на психіку дитини. І лише періодично поновлюване, варіативне, оптимально організоване предметно-ігрове середовище має розвивальний вплив, спонукає дитину до активної пізнавальної діяльності [5].

Окрім того, предметно-ігрове середовище в кожній віковій групі ДНЗ повинно мати відмітні ознаки, а саме:

- для дітей третього року життя – це досить великий простір для задоволення потреби в активному русі;

– для дітей четвертого року життя – це насичений центр сюжетно-рольових ігор з предметними й рольовими атрибутами;

– для дітей п'ятого року життя – врахування потреб дітей у грі з однолітками й їх можливість усамітнюватися;

– для дітей шостого-сьомого року життя – створення середовища, яке спрямоване на розвиток психічних процесів (сприйняття, пам'ять, увагу тощо) [8, с. 65].

Для створення предметно-ігрового середовища необхідно керуватися такими принципами:

– поліфункціональності середовища: предметно-ігрове середовище повинне відкривати безліч можливостей, забезпечувати не лише складові освітнього процесу, а повинне бути багатофункціональним;

– трансформації середовища, який пов'язаний з її поліфункціональністю – це можливість змін, що дозволяють, по ситуації, винести на перший план ту чи іншу функцію простору (на відміну від монофункціональних зон, які жорстко закріплюють функції за певним простором);

– варіативності, відповідно до сучасного освітнього процесу проект предметно-ігрових середовищ, має конкретизувати його модельні варіанти для різних видів дошкільних навчальних закладів як прототипи для конкретних варіантів середовища, що розробляються вже самими педагогами-практиками [9].

Як стверджує О. Лобанова, предметно-ігрове середовище в сучасних дошкільних закладах має відповідати певним принципам:

– принцип вільного вибору реалізується, як право вибору дитиною теми, сюжету гри, ігрового матеріалу, місця і часу гри;

– принцип універсальності дозволяє дітям і вихователями будувати і змінювати ігрове середовище, трансформуючи її у відповідності з видом гри, її змістом і перспективами розвитку;

– принцип системності представлений поєднанням окремих елементів середовища між собою з іншими предметами, що залишають цілісне ігрове поле [3].

Іграшки й предметно-ігрове середовище ДНЗ повинні викликати у дитини позитивні емоції. Незалежно від віку діти граються із образними іграшками – це ляльки, різноманітні звірята. Дітям необхідні іграшки, позбавлені зовнішньої агресивності, виконані у приємній для очей колірній гамі, з якісних і безпечних матеріалів. Вираз «обличчя» іграшки повинен бути привітним, здивованим, цікавим, веселим, смутним, бешкетним тощо. Наявність в образній іграшці різних емоцій збуджує у дитини фантазію, викликає бажання гратися з такою іграшкою, включати її в уявний світ. Однак сьогодні можна побачити безліч м'яких іграшок, які не завжди бувають наділені зовнішньою виразністю, тому серед різноманіття м'яких іграшок улюбленими у дитини стають далеко не всі.

Для дитини старшого дошкільного віку важлива іграшка, з якою можна розгортати не тільки різноманітні «сімейні» сюжети, але й лялька-подружка, який можна довіряти всі свої таємниці. Особливо це важливо для дівчаток.

Створюючи ігрове середовище у ДНЗ, необхідно зважати на архетипи ігрових сюжетів,

враховувати, що в старшому дошкільному віці у хлопчиків і у дівчаток ці архетипи різні, але вони допомагають дитині усвідомити свою стать, свої можливості, жіночі або чоловічі якості. Ігрове середовище, що традиційно формується у дошкільних навчальних закладах, часто суперечить архетипу дитячої гри: не певною мірою враховуються статеві переваги дітей, створюється саме той світ, що їм до кінця дошкільного віку стає нецікавим.

Інша сторона предметно-ігрового середовища – це відповідність різноманіттю світу самої гри, що не завжди враховується в практиці роботи ДНЗ. Традиційно ми говоримо про те, що дитина любить грати в сюжетно-рольові ігри. Це безумовно так. Однак, сюжетно-рольова гра вимагає особливого предметно-ігрового середовища, що включає тематичні набори «Лікарня», «Перукарня», «Магазин» тощо. У практиці роботи ДНЗ ці набори часто залишаються незмінними протягом усього дошкільного дитинства [6].

На жаль, предметно-ігрове середовище іноді заважає розвитку дитячої гри, ігрової творчості, якщо воно перевантажене різними атрибутами. Так, наприклад, значна кількість баночок, скляночок, бинтів, «таблеток», різних медичних інструментів приводить до того, що дитина багато маніпулює з атрибутами, експериментує з ними, пробуючи, що можна зробити. Ігрові дії стають стереотипними: доктор обов'язково «слухає» хворого, робить укол, виписує рецепт. Місця для вигадки й фантазії у такій грі практично немає, тому що ігрове середовище жорстко сковує дії дитини. У цьому випадку ігровий сюжет практично не змінюється від молодшого до старшого дошкільного віку. Вихід із цієї ситуації, на перший погляд, здається парадоксальним. Тематичні набори для сюжетно-рольових ігор необхідно «мінімізувати, скоротивши кількість предметів і залишивши тільки те, що дійсно необхідні для розгортання гри, а далі все, що диктує ігровий задум, можна знайти, звернувшись до предметів-замінників, а їх пошук сам по собі стає захоплюючою справою» [6, с. 40].

Ігровий світ ДНЗ повинен відповідати сучасній соціальній дійсності. Сьогодні ігри, з якими діти грали багато десятиліть тому, поступово йдуть із нашого життя. Наприклад, традиційні ігрові сюжети «Магазин», «Перукарня», «Моряки» перетворюються в «Супермаркет» або «Мак-Дональдс», «Космічні подорожі», «Салон краси» та ін. Неактуальною стає гра в «Пошту». Предметно-ігрове середовище для сюжетно-рольової гри не повинно повертати дітей у те соціальне середовище, яке на сьогоднішній день не існує.

У традиційно сформованій практиці роботи ДНЗ й донині існують ігрові матеріали для ігор учорашнього дня, хоча часто діти їх ігнорують. У цьому випадку предметно-ігрове середовище існує саме по собі, а дитина зі своїми інтересами сама по собі. Створюючи тематичні набори для сюжетно-рольових ігор, важливо пам'ятати, що ДНЗ не готує дитину до життя як лікаря або перукаря. Завдання гри – допомогти розібратися в складному світі відносин між людьми, реалізувати свою уяву й фантазію, пережити емоції, пов'язані з розвитком сюжету. Предметно-ігрове середовище має цьому сприяти, а не заважати [2, с. 32].

Наразі важко перерахувати для вихователя всі можливі конкретні матеріали, необхідні для створення розвивального предметно-ігрового середовища в кожній віковій групі. По-перше, всю ігрову діяльність неможливо охопити, по-друге, у сучасному світі вже завтра можуть з'явитися нові матеріали й обладнання. Перелік конкретних матеріалів завжди буде недостатнім орієнтиром, тому тут дуже важливо саме прагнення педагога до розумного насичення середовища ігровими матеріалами.

Відсутність чітких орієнтирів призводить до того, що найчастіше в групових приміщеннях ДНЗ багато надлишкового матеріалу, у той же час багато чого бракує. Це пов'язано не тільки з об'єктивними обставинами, але й з людськими властивостями вихователя. Звикаючи до «свого» групового приміщення, вихователь не знаходить у собі сил розлучитися з «накопиченим» матеріалом. Наприклад, після випуску дітей у школу вихователь бере молодшу групу, а всі матеріали для старших дошкільників залишаються, однак вони є марними для малят [2, с. 33].

Ще одна психологічна властивість вихователя, що може призводити до перекручування ігрового середовища – надмірне захоплення матеріалами нового покоління за принципом «нове – значить гарне». Наприклад, багато груп ДНЗ заповнені пазлами, які витісняють всі традиційні настільні ігри, що мають набагато більшу розвиваючу цінність [2, с. 34].

Висновок. Таким чином, формування предметно-ігрового середовища ДНЗ – неодмінний елемент у здійсненні педагогічного процесу, що носить розвиваючий характер. Правильно організоване предметно-ігрове середовище дозволяє забезпечити реалізацію потреби дитини в активній і різноплановій діяльності; забезпечує «зону найближчого розвитку» дитини, стає складовим компонентом навчання, сприяє розвитку задатків у дітей; пропонує можливість для реалізації індивідуальних інтересів і потреб дітей, їх самостійної діяльності й ефективного нагромадження особистого досвіду; є засобом розширення можливостей дитини; сприяє формуванню розумових, психічних та особистісних якостей дошкільників.

Список літератури:

1. Гончаренко А. Сучасний підхід до створення розвивального середовища у ДНЗ / А. Гончаренко // Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2010. – № 3. – С. 43-49.
2. Иванцова К.Е. Об актуальных аспектах создания благоприятной развивающей среды дошкольного образования / К.Е. Иванцова // Справочник старшего воспитателя дошкольного учреждения (спецвыпуск). – 2014. – № 8. – С. 32-34.
3. Лобанова Е.А. Дошкольная педагогика [Електронний ресурс]: учебно-метод. пособ. / Е.А. Лобанова. – Балашов: Николаев, 2005. – 76 с. – Режим доступу: <http://www.pedlib.ru/Books/1/0481/index.shtml>
4. Новик І.М. Проблема підготовки майбутніх вихователів до проектування предметно-ігрових середовищ у ДНЗ / І.М. Новик // Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка: зб. наук. праць. Вип. 20 / Глухівський НПУ ім. О. Довженка; редкол: О.І. Курок (відп. ред) [та ін.]. – Глухів:ГНПУ ім. О. Довженка, 2012. – С. 172-176. – (Серія: Педагогічні науки; вип. 20).
5. Роговик І. Предметно-ігрове середовище – важливий чинник розвитку творчої особистості дошкільника / І. Роговик // Практика упр. закл. освіти. – 2010. – № 1. – С. 74-80.
6. Рыжова Н.А. Развивающая среда дошкольных учреждений / Н.А. Рыжова. – М.: Просвещение, 2003. – 197 с.
7. Седова Л.Н. Становление творческой личности в условиях развивающей среды ДОУ / Л.Н. Седова // Проблемы образования: теория и практика. – 2005. – № 1. – С. 45-49.
8. Семенова К. Организация предметной игровой среды в детском саду: учеб. пособие / К. Семенова. – М.: Аркти, 2012. – С. 64-69.
9. Требования к созданию предметной развивающей среды, обеспечивающие реализацию основной общеобразовательной программы дошкольного образования [Електронний ресурс]: Материалы подготовлены Федеральным государственным учреждением Федеральный институт развития образования. – Режим доступу до журн.: <http://doshkolniki.ru/doshkobr/sreda/index.php>

Новик І.М., Онянова Т.В.

Педагогический институт
Киевского университета имени Бориса Гринченко

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ПРЕДМЕТНО-ИГРОВОЙ СРЕДЫ ДОУ

Аннотация

В статье определена сущность и признаки предметно-игровой среды в ДОУ; выяснены особенности его правильной организации и исследована роль игры на развитие ребенка дошкольного возраста.

Ключевые слова: игра, предметно-игровую среду, развитие, дошкільник.

Novyk I.M., Onianova T.V.
Pedagogical Institute
Borys Grinchenko Kyiv University

FORMING FEATURES IN DETAIL PLAYING ENVIRONMENTS OF PRESCHOOL EDUCATIONAL INSTITUTION

Summary

In the article the essence and characteristics of object-gaming environment in preschool; The features its proper organization and investigate the role of play in child development preschool.

Keywords: game, object-gaming environment, development, preschooler.